
Rewitalizacja Starówki

Celem realizowanego w latach 2010 - 2013 projektu pn. „**Rewitalizacja i ochrona olkuskiej starówki**” w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego było ożywienie przestrzeni publicznej i gospodarczej, nadanie jej „świeżego” wyglądu, a także przywrócenie aktualności dawnemu znaczeniu zabytkowego centrum Olkusza, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii społecznej. Rewitalizacja realizowana w sercu miasta, urbanistycznie objęła swoim zakresem Rynek oraz większość wychodzących z niego ulic.

W ramach projektu, którego autorem był **arch. Jacek Hajkowski**, wykonano modernizację infrastruktury i układu komunikacyjnego, wprowadzenie elementów wodnych, iluminację wybranych obiektów budowlanych, ale także podkreślono walory historyczne i kulturowe tego szczególnego miejsca. Realizacja projektu została poprzedzona wykonaniem sondaży archeologicznych w pierzejach rynku, ze względu na możliwość występowania przedproży. Wykonano także bezinwazyjne badania georadarowe w obrębie płyty rynku, których zadaniem było dostarczenie informacji na temat podziemnych elementów, w tym sieci infrastruktury technicznej oraz **murów gotyckiego ratusza i XX-wiecznej wieży ciśnień**. Przeprowadzone w 2007 roku bezinwazyjne badania georadarowe nie potwierdziły istnienia murów ratusza. Nie znany był w związku z tym stan zachowania tego zabytku. Pomimo tego, przewidując możliwość zachowania szczątkowych reliktów ratusza, w projekcie założono niewielką ich ekspozycję.

W 2010 roku rozpoczęto prace budowlane na **ul. Basztowej**, gdzie pojawiły się pierwsze niespodzianki archeologiczne, co skutkowało zmianami projektowymi, a także rozszerzeniem zakresu badań archeologicznych. Odkrycia **murów średniowiecznego kwartału zabudowy królewskiej** w ulicy Basztowej oraz zachowane w stanie nienaruszonym ziemne nawarstwienia historyczne, były pierwszymi spośród szeregu odkryć, które wymagały wykonania badań historycznych, archeologicznych i architektonicznych oraz miały wpływ na ewaluowanie samego procesu rewitalizacyjnego. Kolejnych odkryć dawnej zabudowy, której ślady pozostały jedynie w warstwach ziemnych dokonano w ulicach **Żuradzkiej, Augustańskiej, Bóznicznej oraz w pierzei południowej i północnej rynku**.

Szczególnie istotne, bo zmieniające dotychczasowy stan wiedzy były odkrycia w ulicy Augustańskiej. Dotyczyły one kształtu i lokalizacji gotyckiego **kościółka Najświętszej Marii Panny**, jednej z trzech, obok olkuskiej fary (obecnie Bazyliki Mniejszej pw. Św. Andrzeja Apostoła) i ratusza, znamienitych budowli, które w przeszłości górowały nad miastem. Kolejnym efektem badań archeologicznych było odkrycie przebiegu murów miejskich w każdej z wychodzących z rynku ulic. Podczas badań stwierdzono zmianę przebiegu umocnień obronnych Olkusza od strony północnej (ul. Floriańska), odkryto przedproża średniowiecznej zabudowy rynku, szyby kopalniane, z których dwa były na pewno starsze niż miasto lokacyjne oraz reliktu wagi miejskiej, której lokalizacja także okazała się być inna niż domniemywana na podstawie mapy Dominika Deutscha z 1761 r.

Jednak najbardziej spektakularnym odkryciem i jednocześnie mającym największy wpływ na ostateczny kształt projektu rewitalizacyjnego, było odkrycie dobrze zachowanych **piwnic gotyckiego ratusza**. Z myślą o rozwoju turystycznym miasta, doceniając jednocześnie kulturową wartość tego zabytku, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Panem Janem Janczykowskim, władze miejskie podjęły decyzję o docelowej adaptacji odkrytych piwnic ratusza na cele muzealno-wystawiennicze, uwzględniając także społeczne oczekiwania, w tym środowisk naukowych oraz osób zaangażowanych w propagowanie wiedzy o regionie. Jako pierwsza już na głębokości kilkudziesięciu centymetrów pod płytą rynku odsłoniła się doskonale zachowana **korona murów ratusza oraz XX-wiecznej wieży ciśnień**, której budowa zniszczyła część wschodniej ściany ratusza. Podjęto prace związane z odgruzowaniem komór, pozyskując z zasypiska materiał archeologiczny w postaci m.in. ceramiki i kul armatnich wykonanych z rodzimego czerwonego piaskowca parczewskiego. W trakcie prac okazało się, że piwnice przesklepione były kamiennymi sklepieniami kolebkowymi, których stan zachowania wymagał podjęcia natychmiastowych działań zabezpieczających przed całkowitą destrukcją. Najlepiej zachowane było sklepienie w obrębie pomieszczenia wieży ratuszowej, chociaż także ono uszkodzone zostało przez wodociągi związane z funkcjonowaniem wieży ciśnień. Aby móc kontynuować odgruzowywanie pomieszczeń, wykonano kotwienia i iniekcje pozostałości sklepień, zabezpieczając je tym samym przed destrukcją oraz dając możliwość uzupełnienia zniszczonej substancji, w oparciu o zachowany kształt wezłowi.

Kolejne etapy ukazały elementy piwnic ratusza tak unikatowe jak **piec hypokaustyczny** z bardzo starannie wykonanym narożnikiem z ciosów wspomnianego kamienia parczewskiego, almarie czy elementy portali i posadzek,

---

a także wykusz latryny i fundamenty przybudówek wokół ratusza. Niektóre zastanawiające na etapie badań terenowych odkrycia, jak np. wapno w najniższych partiach pomieszczeń piwnicznych ratusza, potwierdzone zostały powadzoną równolegle kwerendą archiwalną, która przyniosła wiedzę o wykorzystaniu piwnic rozebranego ratusza jako skład wapna. Wspomniana kwerenda archiwalna została przeprowadzona przez dra Waldemara Komorowskiego.

Równocześnie z badaniami archeologicznymi prowadzonymi pod kierownictwem mgr Izabeli Mianowskiej, były wykonywane badania architektoniczne ratusza przez dra Waldemara Niewaldę. W oparciu o wyniki badań archeologicznych i architektonicznych Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał zalecenia konserwatorskie. Podjęte w wyniku szeregu spotkań, konsultacji i dyskusji decyzje odnośnie ratusza, a także brak reliktów wagi miejskiej w domniemywanym miejscu, wymagały wprowadzenia zmian projektowych w obrębie ratusza i jego bezpośredniego otoczenia. Ratusz stał się sercem rewitalizowanego obszaru.

Planowany termin zakończenia prac musiał ulec tym samym przesunięciu, a sama ich kontynuacja w tym obszarze poprzedzona musiała zostać pracami zabezpieczającymi mury ratusza. Na tym etapie wiadomym było już, że piwnice zostaną publicznie udostępnione, a zabytkowa substancja zabezpieczona okalającym murem i płytą stropową, z zastosowaniem rozwiązań technologicznych izolujących obiekt przed wpływem warunków atmosferycznych. Na poziomie płyty rynku obrys ratusza został uczyelniony poprzez zastosowanie innego rodzaju nawierzchni oraz poprzez nadbudowanie fragmentów murów, a obrys wieży ratuszowej został zaakcentowany kształtem drewnianej sceny. Wykonano też **klatkę schodową** do piwnic ratusza, z której dzięki przykrywającemu ją przeszkleniu widoczna jest z płyty rynku północna ściana ratusza z kamiennymi elementami latryny i wejścia do piwnic. W trakcie prac budowlanych związanych ze wschodnią, rekreacyjną częścią rynku, obejmującą fontannę oraz zieleń, natrafiono po raz kolejny na reliktury murów, interpretując odkrycie jako poszukiwaną wcześniej **wagę miejską**. Okazało się, iż jej fundamenty znajdują się na drugim końcu wschodniej części płyty rynku. Obrys wagi miejskiej został zaakcentowany poprzez zmianę rodzaju nawierzchni oraz częściową nadbudowę.

Podczas prac ziemnych i powiązanych z nimi badań archeologicznych pozyskano przeszło **100 000 zabytkowych przedmiotów**, w tym monety, ceramikę, kawałki ołowiu, skóry, elementy odzieży, ozdób metalowych czy drewna, których część będzie eksponowana w podziemnej trasie turystycznej w piwnicach ratusza.

Rewitalizacja została sfinansowana ze środków gminy Olkusz oraz dotacji Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Rewitalizacja olkuskiej Starówki okazała się wielkim wyzwaniem dla Gminy Olkusz. Jednak podjęty wysiłek i uzyskane efekty wzbogaciły atrakcyjność Olkusza zarówno dla mieszkańców, jak i turystów.